

ВНЕСОК В.І.МАСАЛЬСЬКОГО У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Показано внесок відомого методиста і мовознавця В.І.Масальського у професійну підготовку майбутніх учителів-філологів

Дослідження історії лінгводидактики (методики навчання мови) залишається актуальним. Осмислення прогресивних ідей минулого з погляду сьогодення – передумова всебічного розуміння вченими нових проблем, які постали перед українською педагогічною наукою і практикою в умовах реформи системи освіти. Грунтовне вивчення вітчизняної методичної спадщини вважаємо необхідним.

До відомих праць, присвячених питанням історії методики навчання мови, належать дисертації М.К.Тищенко "Методична система Ф.І.Буслаєва" (1948), В.І.Масальського "Нариси з історії розвитку методики викладання української та російської мов у загальноосвітніх початкових і середніх школах Української РСР" (1963), З.П.Бакум "Лінгводидактична спадщина С.Х.Чавдарова" (1997), Л.І.Мамчур "Лінгводидактична спадщина В.О.Сухомлинського" (1998), І.М.Бакаленко "Використання спадщини Ф.І.Буслаєва, К.Д.Ушинського та І.І.Срезневського у фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників" (2000). Інтерес до творчого доробку вітчизняних учених у наш час значно посилюється. Однак, ще недостатньо вивчена лінгводидактична спадщина відомого українського педагога і мовознавця В.І.Масальського (1896-1979), автора близько 200 наукових праць.

Опис життєвого шляху і науково-педагогічної діяльності вченого зробили М.Павлович і Л.Березівська. У 50-ті-70-ті рр. ХХ ст. рецензії на окремі праці В.І.Масальського написали А.В.Островський, М.М.Міронов, М.І.Дорошенко, В.В.Коптілов, Є.С.Регушевський та ін. Значення наукового доробку В.І.Масальського ще потребує дослідження сучасними методистами і мовознавцями.

Дана стаття присвячується цьому питанню. Ми поставили собі за мету показати внесок ученого у професійну підготовку майбутніх учителів-словесників.

Нами проаналізовано праці В.І.Масальського та інших методистів, відповідні архівні матеріали, проведено бесіди з людьми, які знали його особисто, з учнями і колегами педагога. В результаті можемо стверджувати: внесок В.І.Масальського у професійну підготовку філологів був вагомий.

Анкетування вчителів, проведене нами у різних регіонах України, бесіди з педагогами і студентами, спостереження за навчальним процесом у школі і ВНЗ показали: доробок ученого краще знає і частіше використовує старше покоління вчителів, яке зі студентських років працювало по книгах ученого, навчало школярів по підручниках за ред. В.І.Масальського.

Вчителі української мови і літератури вважають цінними праці вченого, присвячені мові і стилю творів Т.Г.Шевченка, М.Коцюбинського, "Методику викладання української мови в школі" (1962) за ред. С.Х.Чавдарова і В.І.Масальського, "Нариси з історії розвитку методики викладання української та російської мов у загальноосвітніх початкових і середніх школах Української РСР" (1962) та ін. Вчителі російської мови та літератури, в першу чергу, називали книги "Преподавание русского языка в школе (Принципы и методы)" (1971), "Преподавание русского языка в средней школе" (1977), історико-педагогічні праці вченого та ін.

Отже, праці В.І.Масальського прислужилися професійній підготовці вчителів української мови і літератури, російської мови і літератури, вчителів початкової школи.

Як відомо, професійна підготовка – це набуття теоретичних професійних знань та формування практичних умінь та навичок.

Володимир Іванович Масальський брав участь у професійній підготовці філологів і як учитель, викладач вищої школи, і як учений, який досліджував теорію і практику навчання мови у школі. Простежити його життєвий шлях і діяльність допомогли архівні матеріали [1].

Вищу освіту В.І.Масальський здобув на історико-філологічному факультеті Київського державного університету (1920). Працював у навчальних закладах Бердянська, Таганчі, Білої Церкви та інших міст України.

З 1920 р. по 1922 р. він викладав українську і російську мови в Бердянському педагогічному технікумі та в інших навчальних закладах, зокрема у Бердянській трудовій школі ім.Т.Шевченка, на вчительських курсах. У 1922-1925 рр. В.І.Масальський був викладачем та інспектором шкіл на Чорнобильщині, Корсунь-Шевченківщині, у 1925-1927 рр. – інспектором на Білоцерківщині.

Уже тоді майбутній вчений працював над удосконаленням форм і методів викладання української і російської мов, передавав свої знання і набутий практичний досвід учителям. З 1925 р. був членом Білоцерківського окружного методкому. У 1929 р. за дорученням окружного методкому організував у м.Білій Церкві методкабінет, яким завідував до 1930 р. Водночас продовжував викладацьку діяльність. У 1926-1930 рр. викладав у Білоцерківському педагогічному технікумі мову, історію мови, загальне мовознавство, методику української і російської мов, теорію літератури (української, російської, західної); в 1927-1930 рр. – методику мови на окружних учительських курсах.

Навчаючись в аспірантурі при Науково-дослідному інституті мовознавства Академії наук УРСР, В.І.Масальський успішно поєднує науково-дослідницьку і педагогічну діяльність. У 1931-1933 рр. він викладає методику мови і літератури у Київському інституті професійної освіти, у Київському вечірньому університеті для вчителів, керує семінаром з методики мови для аспірантів-україністів НДІ мовознавства.

З 1933 року працює науковим співробітником Інституту мовознавства АН УРСР, керує секцією стилістики до 1937 р. У 1933-1935 рр. – професор методики мови у Київському польському педагогічному інституті. У

1933-1936 рр. читає курс методики мови і літератури у Київському державному університеті, а з 1937 по 1940 рік з дозволу Інституту мовознавства Академії наук УРСР читає цикл лекцій з методики мови і літератури в Рогачівському вчительському інституті у Білорусії.

З 1938 р. В.І.Масальський – старший науковий співробітник Інституту мовознавства АН УРСР (до евакуації в 1941 р.).

У 1937-1939 рр. учений керує в Українському науково-дослідному інституті педагогіки УРСР роботою аспірантів з методики української та російської мов, а з січня 1940 р. там же завідує відділом методики мови і літератури.

В.І.Масальський активно працює над створенням стабільного підручника з української мови для середньої школи, пише статті з методики вивчення орфографії, про роботу над помилками тощо.

У 30-ті роки ХХ ст. вчений розробляє малодосліджену тоді лінгвостилістику української мови, пише праці з питань мови і стилю художніх творів. У 1940 році була опублікована його монографія "Мова і стиль поезій Т.Г.Шевченка." На урочистій сесії Академії наук УРСР, присвяченій 125-й річниці з дня народження Т.Шевченка, В.І.Масальський прочитав розділи цієї праці. На публічному засіданні Ради філологічного факультету Київського державного університету ім.Т.Г.Шевченка у 1940 році авторові монографії було присуджено вчений ступінь кандидата філологічних наук [2:95].

Плідну працю вченого на ниві української освіти й науки було перервано Великою Вітчизняною війною. Після евакуації з Києва у 1941 році В.І.Масальський ще продовжує працювати у Харкові (як в Інституті мовознавства, так і в Інституті педагогіки), а потім разом з Інститутом мовознавства їде в Уфу, звідти – в м.Томськ. У 1941-1942 рр. працює доцентом кафедри російської мови в Томському державному педагогічному інституті. На підставі постанови Президії Академії наук УРСР у серпні 1942 року В.І.Масальського було запрошено директором Інституту мови і літератури акад. П.Г.Тичиною взяти участь у роботі Академії наук УРСР над словниками. Водночас В.І.Масальського було викликано ректором Об'єднаного українського державного університету (Київського і Харківського) у м. Кзил-Орду Казахської РСР для читання лекцій в університеті в якості доцента кафедри мовознавства. В.І.Масальський працює доцентом названого ВНЗ до 1944 року, а з вересня 1942 р. до червня 1944 р. був також завідувачем кафедри мовознавства в Кзил-Ординському державному педагогічному інституті.

У червні 1944 року В.І.Масальський повернувся до Києва як доцент КДУ, і подальша робота вченого була пов'язана з цим ВНЗ. Одночасно В.І.Масальський до березня 1960 року керував відділом методики мови в Українському науково-дослідному інституті педагогіки.

У 1963 році В.І.Масальський захистив першу в Україні докторську дисертацію з методики української мови. У "Нарисах з історії розвитку методики викладання української та російської мов у загальноосвітніх початкових і середніх школах Української РСР" (1962) розглянуто розвиток теорії і практики навчання мови у школах України протягом 1917-1960 років. Оскільки з часу захисту дисертації минуло 40 років, то деякі з висунутих положень потребують перегляду. У цій праці, як і в більшості публікацій того періоду, присутні ідеологічні канони, але то була данина часу.

Монографія В.І.Масальського "Нариси з історії розвитку методики викладання української та російської мов у загальноосвітніх початкових і середніх школах Української РСР" (1962) стала першим історико-педагогічним дослідженням методики викладання української та російської мов в Україні, першим посібником із джерелознавства, важливим для подальших досліджень і для піднесення практики викладання мови до вищого рівня вищої школи.

Велику за обсягом роботу виконував В.І.Масальський, коли завідував кафедрою слов'янської філології Київського державного університету ім.Т.Г.Шевченка. В цей період, з 1960 р. по 1971 р., він викладав студентам такі курси: "Аналіз мови та стилю художнього твору: питання художнього перекладу", "Культура мови", "Методика викладання мови і літератури" та ін. Вчений брав участь в організації і проведенні міжнародних форумів славістів, цікавився проблемами мовознавства і педагогічних наук у різних країнах, вивчав і активно пропагував досвід кращих вітчизняних учителів і науковців.

Таким чином, простеживши життєвий шлях і діяльність В.І.Масальського, доходимо висновку: всі свої сили вчений віддавав справі професійної підготовки вчителя.

Протягом багатьох років праці вченого допомагали вчителям і студентам набутти теоретичних і професійних знань і сформувані практичні вміння та навички.

Довідник В.І.Масальського "Мова й література в школі", виданий у Білій Церкві у 1929 році, був на той час найкращою і найповнішою бібліографічною працею. У ньому охоплено майже 1000 статей із різних педагогічних видань 1919-1928 рр.

У 1935 році у журналі "Мовознавство" було опубліковано його статті "За культуру мови в середній школі" і "До питання про стилістичне застосування різних типів речень у сучасній українській літературній мові". У монографії "Мова і стиль поезій Т.Г.Шевченка" (1940) дано зразок професійно зробленого аналізу мови і стилю творів Кобзаря. Слід зазначити, що В.І.Масальський започаткував вивчення проблеми розвитку культури мови учнів, звертався до неї в різних працях, а у 1949 році видав книгу "Культура мови в початковій школі". Автор зазначив: "Завданням роботи над культурою мови в школі є навчити дітей передавати свої думки усно і на письмі в певній логічній послідовності та виразній формі" [3:6]. Вищезгадані праці, а також монографія "Мова і стиль творів М.Коцюбинського" (1965), глави і розділи книги "Художнє слово М.Коцюбинського і його переклади на слов'янські мови" (1968) допомагали правильно організувати вивчення питань стилістики і сприяли підвищенню культури мови учнів.

Проблемам вивчення фонетики, граматики та засвоєння правопису в середній школі, розвитку усної і писемної мови учнів присвячено монографію ""Питання методики граматики, правопису і розвитку мови учнів" (1953). В.І.Масальський аналізує і пропагує досвід кращих учителів.

До проблеми вивчення споріднених мов учений звертається у праці "Вивчення російської та української мов у середній школі УРСР і завдання методики мови" (1955). Зазначена книга є дослідженням досвіду викладання української та російської мов у середніх школах УРСР періоду 1950-1953 рр. Автор узагальнив здобутки методичної теорії і практики у вивченні споріднених мов, дав цінні рекомендації з цього питання.

Праця "Розвиток методики викладання української та російської мов у початковій загальноосвітній школі" (1959) – наступний етап у дослідженні вищезгаданої проблеми. Слід також назвати інші праці вченого з цього питання: "Становлення і розвиток радянської методики викладання української і російської мов" (1957), "Питання програм з української і російської мов для початкових і середніх шкіл УРСР в світлі вимог педагогічної науки та практики" (1958), "Розвиток методики викладання української та російської мов у початкових та середніх школах УРСР до сорокаріччя Великої Жовтневої соціалістичної революції" (1959) та "Навчально-виховна робота у восьмирічній школі" (1960).

В.І.Масальський ґрунтовно досліджував історію вітчизняної методики. Окрім вже згаданих у статті "Нарисів з історії розвитку методики..." (1962), написав такі праці: "К.Д.Ушинський про систему знань з мов" ("Українська мова в школі", 1953, №6), "Методична система "Родного слова" К.Д.Ушинського ("Українська мова в школі", 1954, №3), "Російські революціонери-демократи і К.Д.Ушинський про мову і її вивчення. Нариси з історії розвитку передової вітчизняної наукової думки" (1956).

Протягом багатьох років В.І.Масальський був членом редакційної колегії журналу "Українська мова в школі". Він брав активну участь у написанні бібліографічного покажчика з питань загального, російського і українського мовознавства, звертався до актуальних проблем. Наприклад, у 50-ті роки ХХ ст. було опубліковано статті "Про поліпшення програм і підручників з української мови для середніх шкіл УРСР" (1955, №3), "Завдання методики викладання української мови" (1956, №1) та ін.

Багаторічна праця вченого над удосконаленням програм з української та російської мов для шкіл України знайшла відображення у численних статтях ("Питання програм з української та російської мов для початкових і середніх шкіл УРСР в світлі вимог педагогічної науки і практики" // Науково-дослідний інститут педагогіки СРСР. - Т.9. Серія філолог. - Вип. 2. - 1958; "Програми з української мови для початкових і середніх шкіл УРСР" // Українська мова в школі. - 1957. - №1; "Про нові програми з української мови для початкової школи" // Українська мова в школі. - 1954. - №6; "Експериментальні програми з української мови для СШ УРСР // Українська мова в школі. - 1957. - №3.

Не одне покоління дітей навчалось за підручниками з мови, створеними В.І.Масальським. За його редакцією у 1960 році вийшов "Підручник української мови для середньої школи з російською мовою навчання. Ч. I (Фонетика, морфологія)", який витримав одинадцять видань. Підручник "Українська мова, ч. 2. Синтаксис: Посібник для 7-8 класів восьмирічної школи з російською мовою навчання" витримав дванадцять видань.

Під керівництвом відомого вченого написано ряд кандидатських дисертацій. Учні В.І.Масальського працюють у школах і ВНЗ України.

Складений колективом авторів посібник для студентів мовно-літературних факультетів університетів і педінститутів "Методика викладання української мови в середній школі" за редакцією С.Х.Чавдарова і В.І.Масальського вийшов у 1962 році. У цій праці запропоновано науково обґрунтовану і педагогічно виправдану систему навчання мови в школі, викладено завдання мовної освіти учнів, визначено суть методики як науки, принципи, зміст, методи і методичні прийоми в озброєнні учнів системою знань, умінь та практичних навичок з граматики, орфографії, пунктуації і стилістики [4].

У книзі подано класифікацію уроків мови відповідно до їх завдань: 1) уроки вивчення нового матеріалу, 2) уроки закріплення знань і навичок, 3) уроки перевірки й обліку якості засвоєних знань, 4) уроки аналізу контрольних робіт, 5) уроки узагальнення вивченого, 6) уроки повторення певної теми розділу. В сучасних умовах ця класифікація потребує поповнення її новими типами, проте зроблене авторами "Методики" заклало міцний фундамент для подальших творчих пошуків. У посібнику провідною є думка про те, що структура уроку визначає його тип і, крім того, залежить від основної дидактичної мети уроку.

"У розвитку теорії й практики навчання української мови, а згодом, звичайно, і лінгводидактики багато важили навчальні та методичні посібники для студентів та вчителів", - пише О.Біляєв [5:49]. Серед праць, про які йдеться, - курс методики за редакцією С.Чавдарова і В.Масальського (1962). Ця книга містить теоретичні положення та методичні рекомендації, які слід творчо використати, створюючи принципово новий курс методики рідної (української) мови з урахуванням новітніх досягнень мовознавства, психології, лінгводидактики та шкільної практики.

Аналізуючи публікації з проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів, бачимо, що одні праці присвячені загальній професійній підготовці, інші торкаються саме методичної підготовки, одні науковці досліджують підготовку вчителя української або російської мови, інші – вчителя початкової або середньої школи. В.І.Масальський у своїх працях досліджував всі перелічені аспекти проблеми, в першу чергу приділяючи увагу методичній підготовці вчителя української мови.

Сталою сучасною тенденцією педагогічної освіти є особистісно-орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя. Професійна підготовка вчителів-філологів можлива за умови глибокого розуміння ними мети і змісту навчання мови в школі, умов мотиваційного забезпечення навчальної діяльності з цього предмета та її успішної організації, формування пізнавальної самостійності учнів. Лінгводидактична спадщина відомих українських вчених-методистів, зокрема В.І.Масальського, стала підґрунтям для подальших наукових

досліджень. Закономірно, що у програмі з методики української мови для вищих педагогічних навчальних закладів пропонується для розгляду питання "Внесок видатних вітчизняних методистів у розвиток методичної думки" [6:65].

Серед професійних умінь, перелічених у вказаній програмі, є вміння добирати дидактичний матеріал, визначати супровідні цілі уроку, планувати навчальні дії, виконання яких привело б до досягнення мети уроку, добирати відповідні методи і т.д. Праці В.І.Масальського допомагали і допомагають формувати ці та інші професійні уміння.

У результаті нашого дослідження ми дійшли висновку: вчений зробив вагомий внесок у професійну підготовку майбутніх учителів-словесників. Його праці сприяли розвитку української мови, методики її навчання; глибокі знання і багатий досвід дозволяли покращити фахову підготовку вчителів-філологів. Викладач і науковець, методист і мовознавець, В.І.Масальський присвятив своє життя освітянській справі. Його лінгводидактичну спадщину можна використовувати в процесі навчання філологів і у практичній діяльності вчителів. Вважаємо доцільним подальше дослідження наукового доробку В.І.Масальського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Особова справа В.І.Масальського. – 55 арк. / Архів Інституту педагогіки АПН України.
2. Павлович М. Володимир Іванович Масальський (до 60-річчя з дня народження) // Українська мова в школі. – 1957. - №2. – С. 95-96.
3. Масальський В.І. Культура мови в початковій школі. – К.: Рад. школа, 1949. – 148 с.
4. Методика викладання української мови в середній школі / За ред. С.Х.Чавдарова і В.І.Масальського.- К.: Рад. школа, 1962. – 372 с.
5. Біляев Олександр. Методика мови як наука // Дивослово. - 2002. - №11. - С.20-24, 49-50.
6. Т.Донченко, В.Мельничайко. Програма з методики української мови для вищих педагогічних навчальних закладів // Українська мова і література в школі. - 2002. - №5. - С.64-67.

Матеріал надійшов до редакції 17.09.03 р.

Кушнірова Л.В. Вклад В.И.Масальского в профессиональную подготовку будущего учителя.

Показан вклад известного методиста и языковеда В.И.Масальского в профессиональную подготовку будущих учителей-филологов.

Kushnirova L.V. V.I.Masalsky's contribution to the professional training of a future teacher.

Famous methodist and linguist V.I.Masalsky's contribution to the professional training of future filologists is represented.